

Dorpsranden "een onderzoek naar dorpsranden in het landschap"

door Lea van Liere, Katarina Noteberg en Maïke Warmerdam

Aanleiding

- rivierverruimende maatregelen langs de IJssel
- het landelijk gebied ten westen van Deventer is aangemerkt als locatie waar een bypass moet worden gerealiseerd
- 3.000 woningen op nemen in het landschap
- rekening houden met de omgeving en het streekeigen karakter

Problematiek

- een enorme ingreep in het landschap
- veel nieuwbouw die geen aansluiting vertoont met de omgeving
- geen streekeigenheid en landschappelijke en ruimtelijke opbouw

Doel

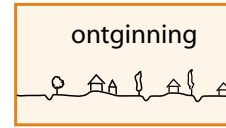
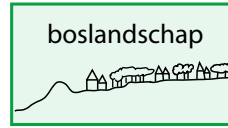
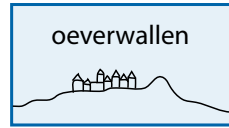
- meer grip krijgen op de elementen die vormend zijn in de overgang van bebouwing naar landschap
- bijdragen aan deze nieuwe planvorming zodat in de toekomst op een meer verantwoorde wijze gebouwd wordt in het landschap

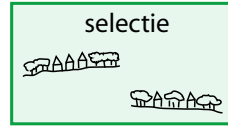
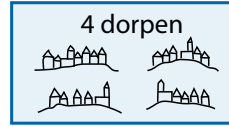
Welke elementen spelen een rol in de opbouw van dorpsranden in het algemeen en wat zijn specifieke kenmerken van dorpsranden in de verschillende landschapstypen langs de IJssel?

- Wat is de opbouw van het IJssellandschap ten westen van Deventer?
- Wat is de relatie tussen de bebouwing en het landschap?
- Wat is de opbouw en karakter van de dorp(srand)?
- Welke invloed heeft de opbouw van het landschap op de bebouwingsranden?
- Hoe is de beleving vanuit het landschap naar de bebouwing?
- Welke bouwstenen zijn er te onderscheiden?

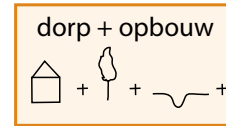
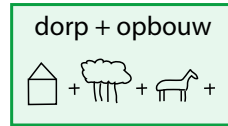
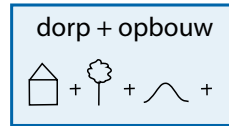
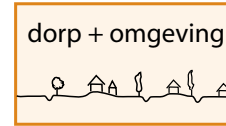
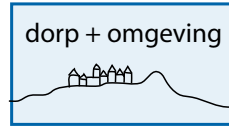

conclusie

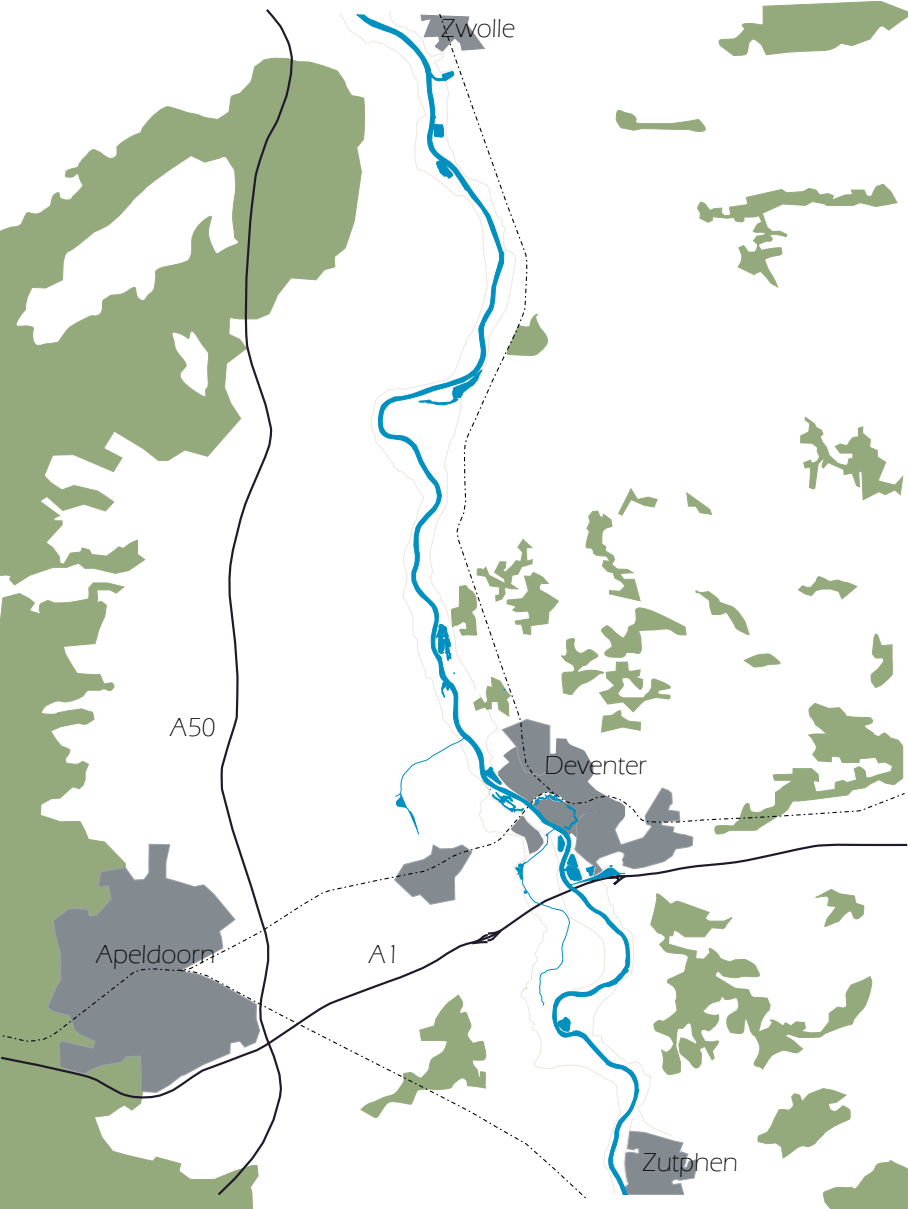
conclusie

conclusie

○ IJssellandschap

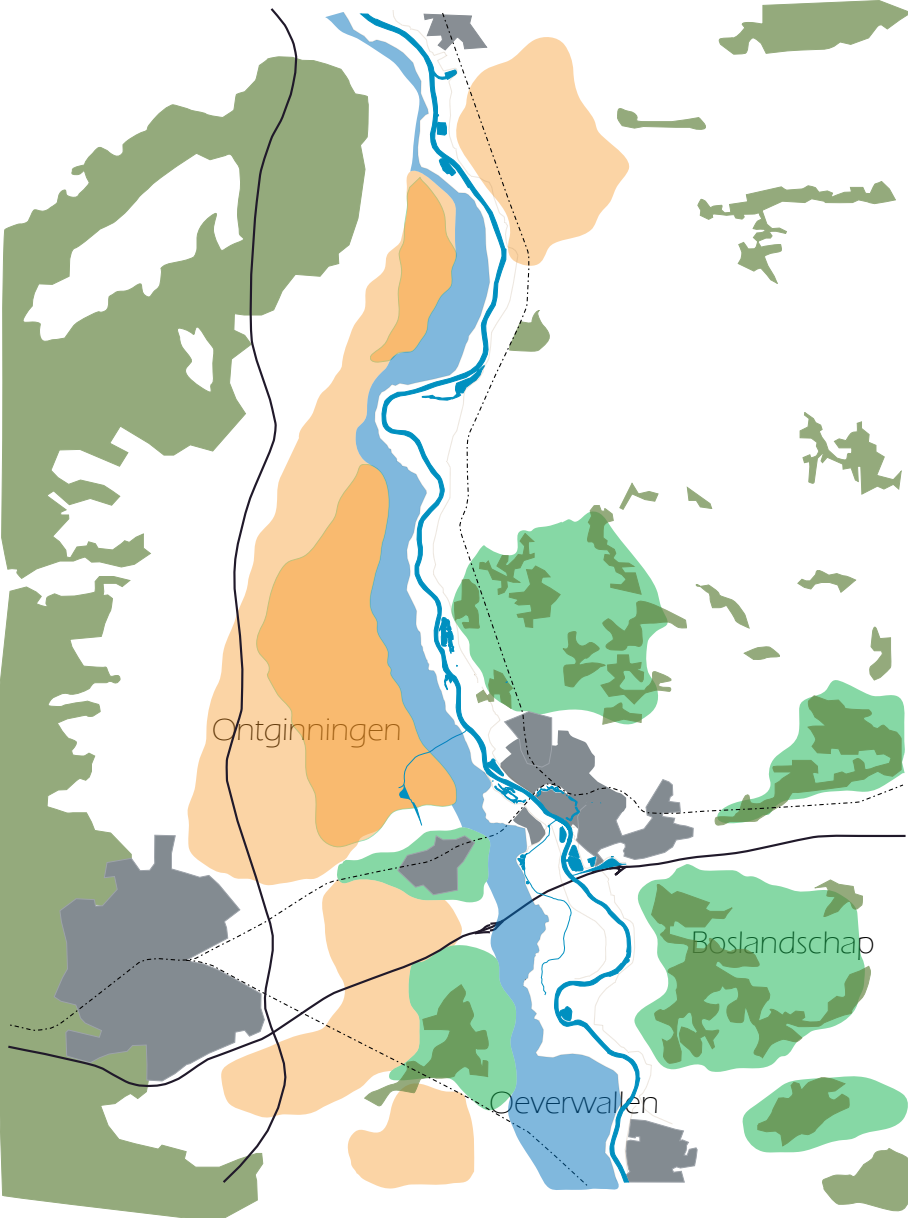

- stedendriehoek Apeldoorn, Deventer en Zutphen
- onderzoeksgebied ter hoogte van Deventer
- ingekaderd door de Veluwe en het Salland
- IJssel vormt een belangrijke factor

3 Landschapstypen

vroeger kwamen er in ons onderzoeksgebied drie landschapstypen voor:

- het stroomgebied van de IJssel (klei)
  - de hogere zandgronden (zand)
  - de natte woeste gronden (klei + zand)
-
- keuze voor uitwerking van drie landschapstypes
  - eerst zijn de oeverwallen, dan boslandschap en uiteindelijk ontginningslandschap in gebruik genomen
  - benaming berust op ruimtelijke kenmerken

Inleiding

IJssellandschap

4 dorpen

Dorp en omgeving

Dorp en opbouw

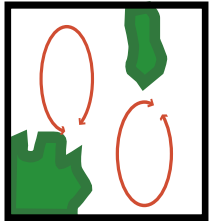
Dorp Totaal

Dorpsrand

Bouwstenen

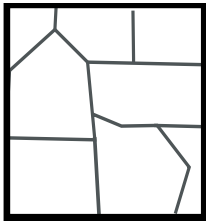

massa/ruimte

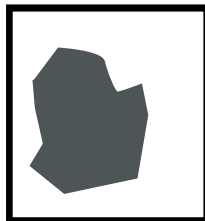
half open

verkaveling

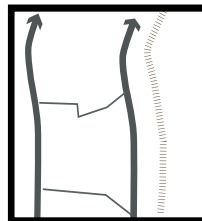
mozaïek,
blokvorm

nederzetting

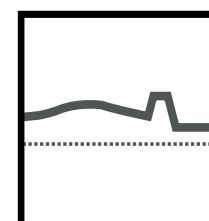
dorp,
lintbebouwing

wegen

parallel aan
IJssel

hoogte/relief

stroomruggen en
dijken

beplanting

enkele bosjes en
boomgaarden,
veel erfbeplanting,
hagenstructuren

Inleiding

IJsselandschap

4 dorpen

Dorp en omgeving

Dorp en opbouw

Dorp Totaal

Dorpsrand

Bouwstenen

massa/ruimte

besloten

verkaveling

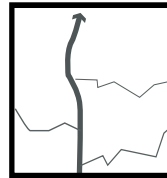
blokvorm

nederzetting

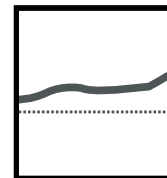
dorp aan
bosrand, losse
bebouwing

wegen

rechte en
kronkelige,
beplante lanen

hoogte/relief

zandkopjes
met bossen

beplanting

bos en houtwallen,
laanbeplanting

Inleiding

Ijssellandschap

4 dorpen

Dorp en omgeving

Dorp en opbouw

Dorp Totaal

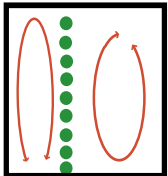
Dorpsrand

Bouwstenen

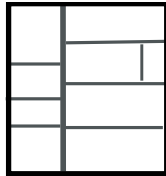

massa/ruimte

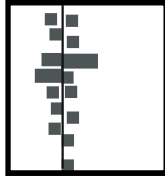
open

verkaveling

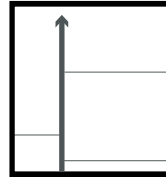
groot en
rechtlijnig met
sloten

nederzetting

lintbebouwing
met kern

wegen

rechte wegen,
deels beplant

hoogte/relief

vlak

beplanting

enkele
boskavels,
windsingels,
laanbeplanting

Inleiding

Ijssellandschap

4 dorpen

Dorp en omgeving

Dorp en opbouw

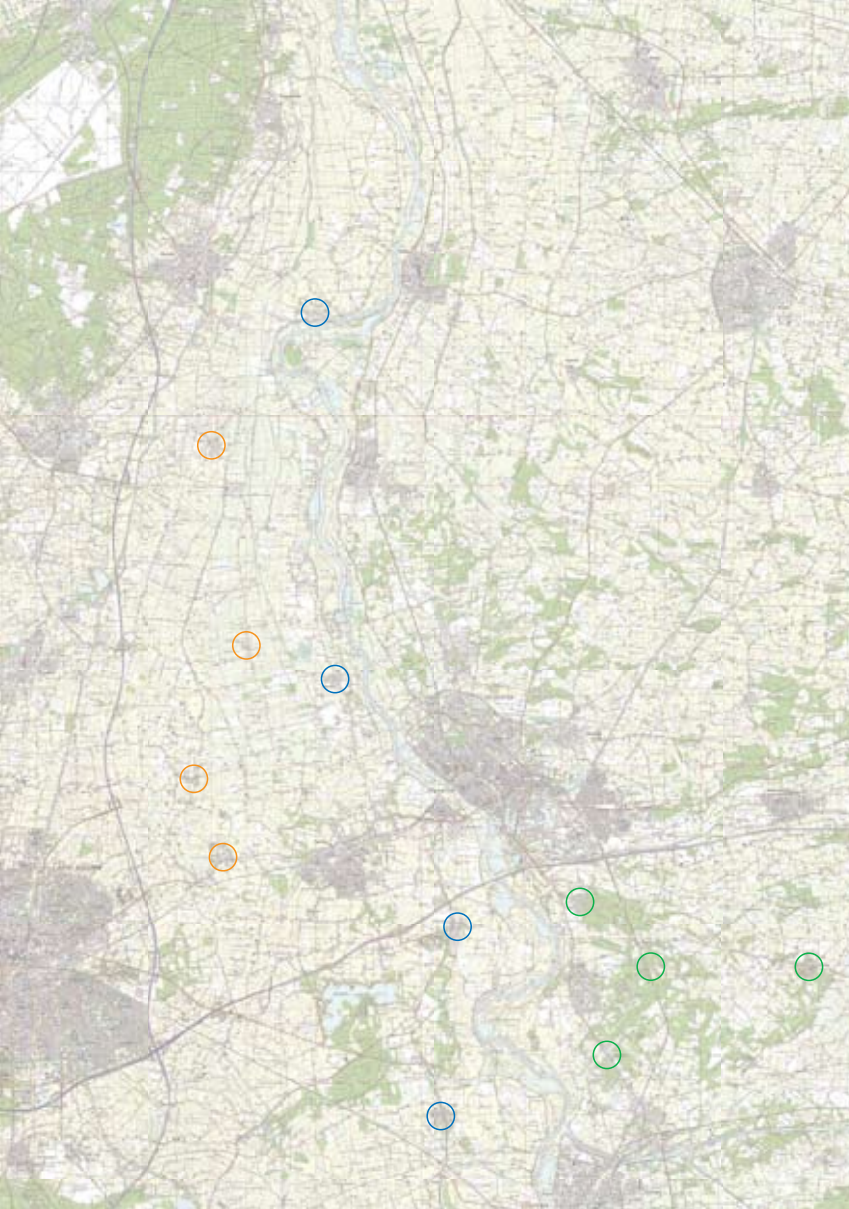
Dorp Totaal

Dorpsrand

Bouwstenen

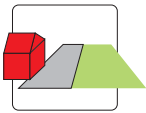
dorp (*het ~, ~en*)

1 kleine plaats op het platteland, kleiner dan een stad

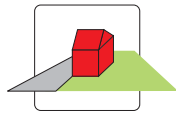
“Een echt dorp kan niet veel groter zijn dan ongeveer 150 a 200 hectare, en de gemiddelde dichtheid niet hoger dan 8 a 12 woningen per hectare. Het maximum aantal inwoners ligt dus ergens tussen de 2.200 en 5.500.”
(uit: dorp als daad).

- 4 dorpen per landschapstype, meest kenmerkende dorpen per type
- landschap heeft invloed op bebouwingsvorm

positie

voorkant naar
landschap

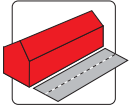

achterkant naar
landschap

zijkant naar
landschap

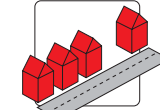
ritme

dicht
bouwblok

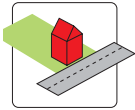

regelmatige
afstand

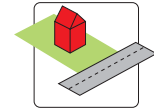

onregelmatige
afstand

kavel en huis

huis voorin
op kavel

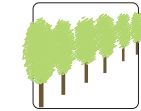

huis midden
op kavel

beplanting

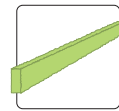
bos

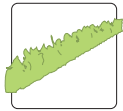
lineaire bomenrij

solitaire bomen

hagen

houtwallen

solitaire
struiken

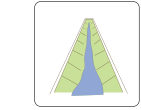

openheid

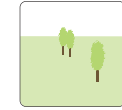
reliëf

verhoging

verlaging

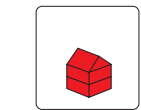

vlak

schaal en maat

groot

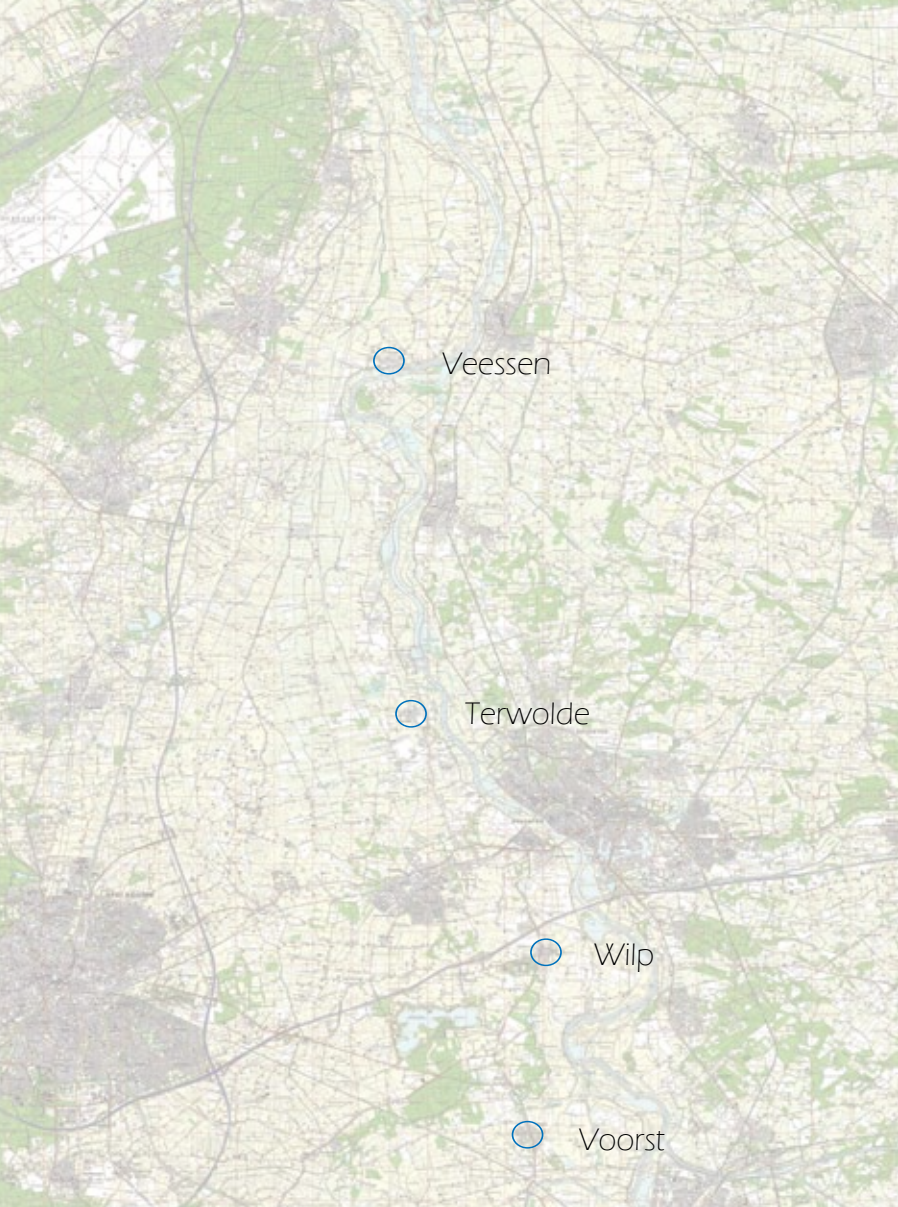
klein

rand (de ~ (m.))

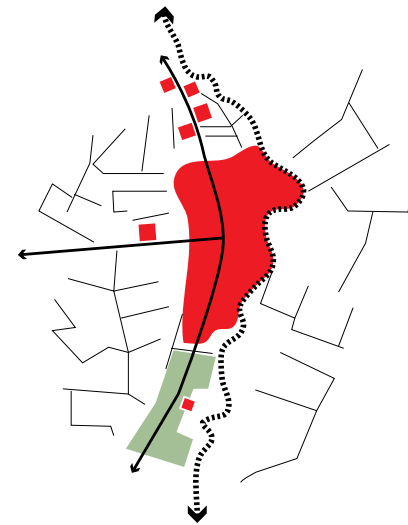
1 (~en) gedeelte langs de grens, omtrek van een vlak, van een voorwerp

- het eerste stedenbouwkundige eiland wat grenst aan het landschap, wat ontsloten wordt door infrastructuur vormt de dorpsrand
- Het materiaal van de dorpsrand bestaat uit gebouwen, beplanting en reliëf

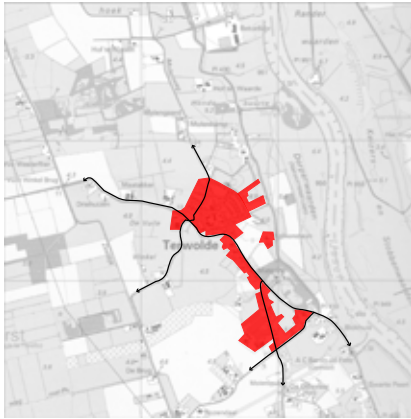
○ Keuze oevervallendorpen

- van oudsher de meeste bebouwing
- compacte dorpen vaak langs of dichtbij de winterdijk
- parallelle opbouw in de wegenstructuur en de dijken
- loopt vaak evenwijdig aan de rivier

Terwolde

Veessen

Voorst

Wilp

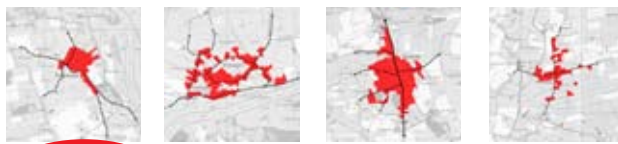
Inwoners 1900
Bebouwd gebied 30 ha

Inwoners 720
Bebouwd gebied 48ha

Inwoners 2600
Bebouwd gebied 45 ha

Inwoners 1643
Bebouwd gebied 38ha

Terwolde   Veessen   Voorst   Wilp

	+	-		+
compacte dorpsvorm				
	+	+	+	+
dorp aan of dichtbij een dijk				
	+	+	+	+
half open landschap				
	+	+	+	+
mozaïek verkaveling				
	+	+	-	+
zandgrond/ vaaggrond				

Kenmerken van bebouwing in het oeverwallenlandschap:

- compact dorp
- dorp aan of dicht bij een dijk
- half open landschap in de directe omgeving van het dorp
- mozaïek, blokvormige verkaveling
- zandgrond/ vaaggrond (rivierklei)

○ Wilp en omgeving

● Wilp vanuit de uiterwaarden

Inleiding

Ijssellandschap

4 dorpen

Dorp en omgeving

Dorp en opbouw

Dorp Totaal

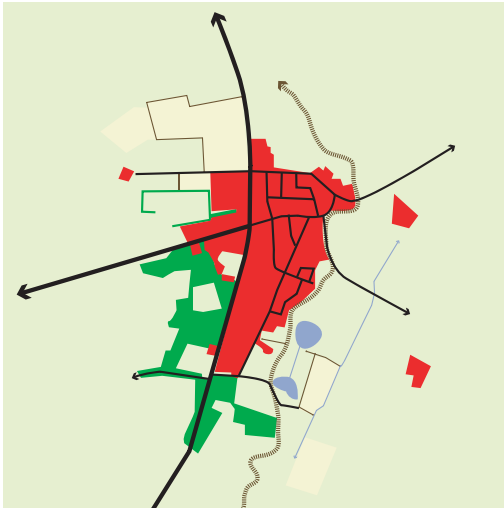

Dorpsrand

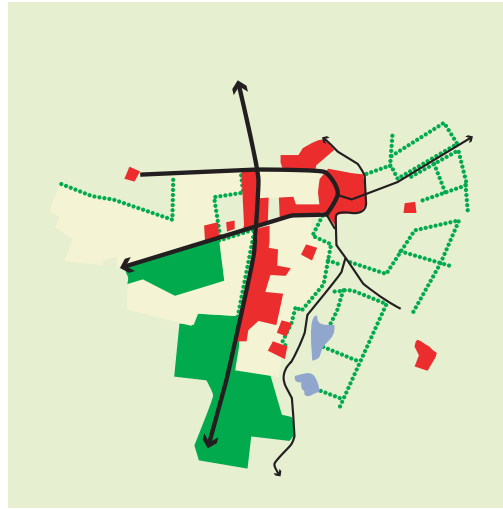

Bouwstenen

○ Landschapstructuur rond Wilp

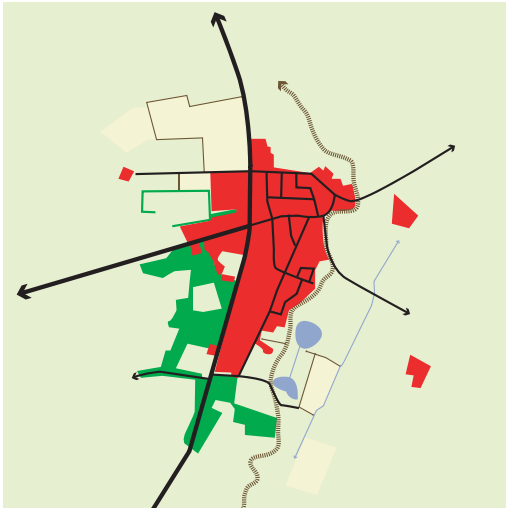
Landschapstructuurkaart 2007

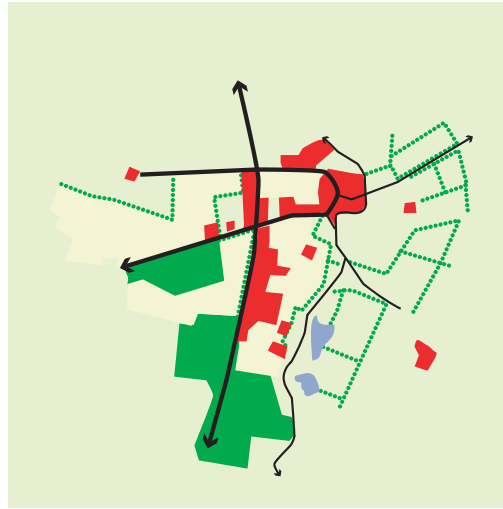
Landschapstructuurkaart 1908

- historisch dorp langs de dijk
- in het noorden open weilanden
- ten oosten de uiterwaarden: Wilpse klei met lanen
- in het zuiden en het westen bossen

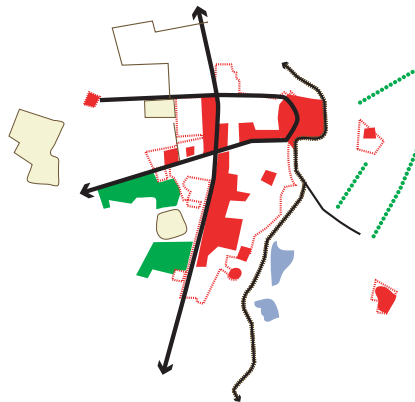
○ Transformatie rond Wilp

Landschapsstructuurkaart 2007

Landschapsstructuurkaart 1908

Constante elementen

- dorp uitgebreid in westelijke richting
- verkaveling buitendijks grootschaliger en blokkiger
- laanstructuren deels verdwenen
- grondgebruik hetzelfde
- verkaveling binnendijks goed behouden
- bossen behouden

○ Inleiding

○ IJssellandschap

○ 4 dorpen

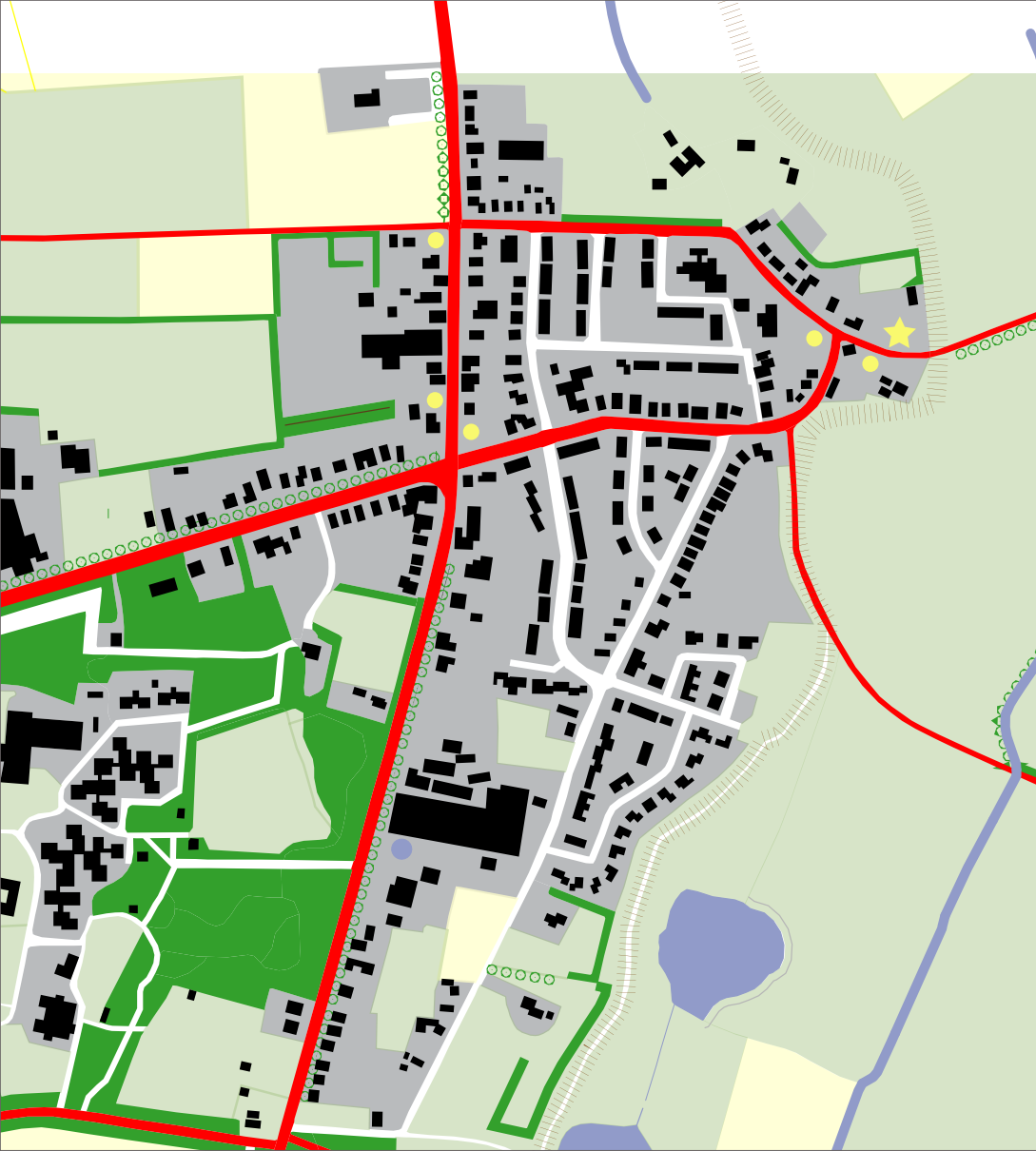
● Dorp en omgeving

○ Dorp en opbouw

○ Dorp Totaal

○ Dorpsrand

○ Bouwstenen

○ Dorp en opbouw

- compact dorp tegen dijk met historische kern
- structuren parallel aan de dijk
- N790 en N791 belangrijkste structuurdragers
- oude wegenstructuur en dijk leidend voor uitbreidingen

○ Dorpsranden van Wilp

- noordzijde grenst aan open weiland
- oostzijde sterk ingekaderd door dijk
- zuid- westzijde afgeschermd door bos
- keuze dorpsrand: oostzijde.
Dijk vormt het meest karakteristieke verschijnsel van het landschap

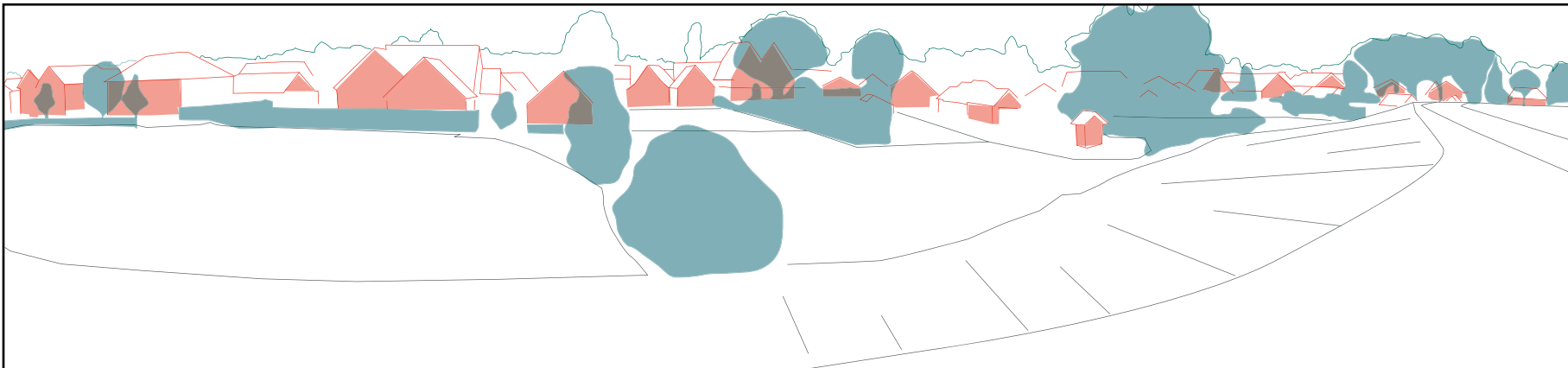

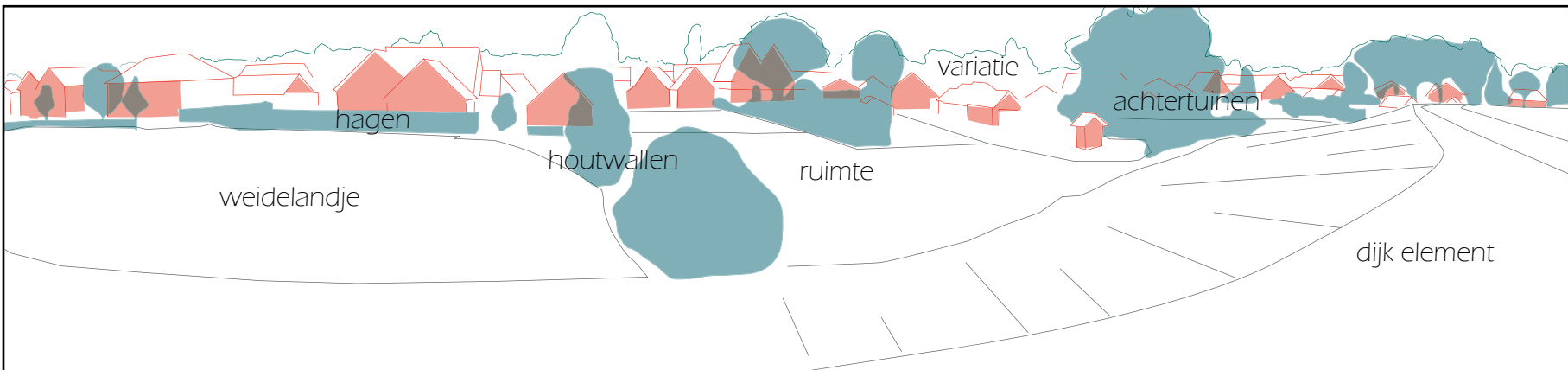

- de Binnenweg en de Meidoorn
- de kavels grenzen aan de dijk
- bebouwing staat op enige afstand van deze dijk
- verschil in bebouwing
- afscheidingen tussen kavels gebeurt door houtwallen, hagen en een enkel hek
- weidelandjes zorgen voor open karakter

Inleiding

Ijssellandschap

4 dorpen

Dorp en omgeving

Dorp en opbouw

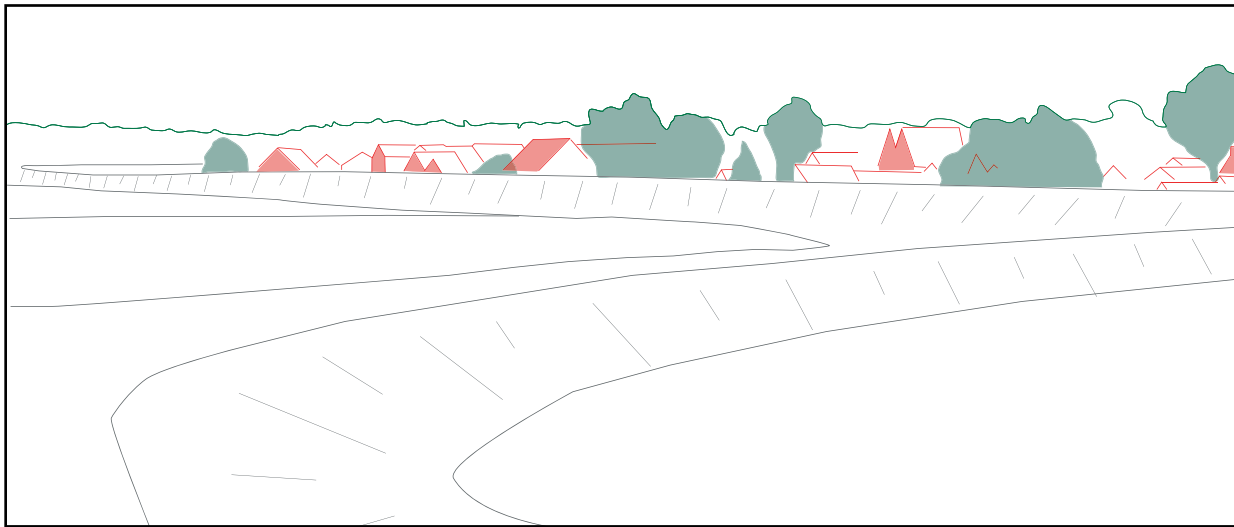
Dorp Totaal

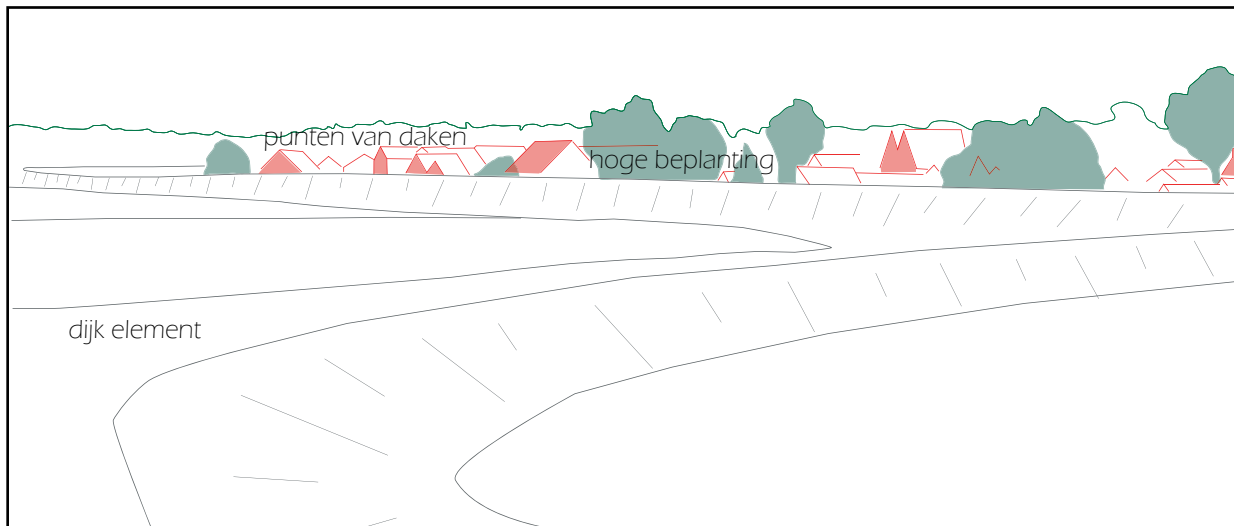

Dorpsrand

Bouwstenen

○ Transformatie dorpsrand

- begin van de 19e eeuw was het gebied in gebruik als akker en weideland
- structuur van de Binnenweg en de dijk zijn leidend geweest voor inpassingen
- behalve twee verkavelingslijnen zijn er geen structuren overgenomen

Inleiding

Ijssellandschap

4 dorpen

Dorp en omgeving

Dorp en opbouw

Dorp Totaal

Dorpsrand

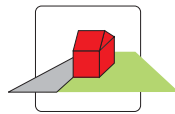

Bouwstenen

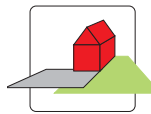
positie

voorkant naar landschap

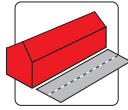

achterkant naar landschap

zijkant naar landschap

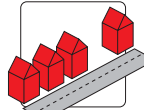
ritme

dicht bouwblok

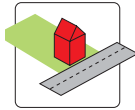

regelmatige afstand

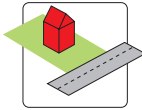

onregelmatige afstand

kavel en huis

huis voorin op kavel

huis midden op kavel

beplanting

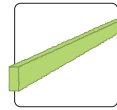
bos

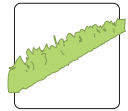
lineaire bomenrij

solitaire bomen

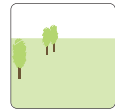
hagen

houtwallen

solitaire struiken

openheid

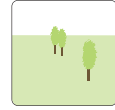
reliëf

verhoging

verlaging

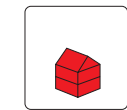

vlak

schaal en maat

groot

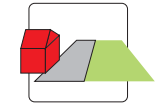
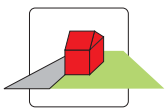

klein

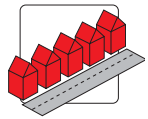
Wat zijn de kenmerkende elementen van deze dorpsrand?

- Bebouwing langs de dorpsrand
- Beplanting op kavel
- Kenmerken Landschap

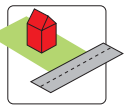
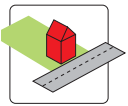
Positie huis t.o.v. landschap:
achter-, zij-, voorkant

Ritme: regelmatig

Positie huis op kavel: voor op
kavel, midden op kavel: contrast
in positie

Bebouwingstypologie: huis met
puntige kap

○ Bebouwing langs de dorpsrand

Inleiding

Ijssellandschap

4 dorpen

Dorp en omgeving

Dorp en opbouw

Dorp Totaal

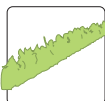
Dorpsrand

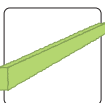
Bouwstenen

Solitaire bomen: veelal
volgroeide inheemse soorten.

Houtwallen.
(inheemse soorten).

Hagenstructuren

Openheid

Beplanting op kavel

Inleiding

Ijssellandschap

4 dorpen

Dorp en omgeving

Dorp en opbouw

Dorp Totaal

Dorpsrand

Bouwstenen

Reliëf: vlak

Verhoging: de dijk

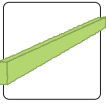
Verlaging: In de uiterwaarden zijn een aantal kolken en sloten te vinden.

Populieren lanen

Solitaire bomen: Wilgen en elzen.

Meidoornhagen begeleiden het pad op de dijk.

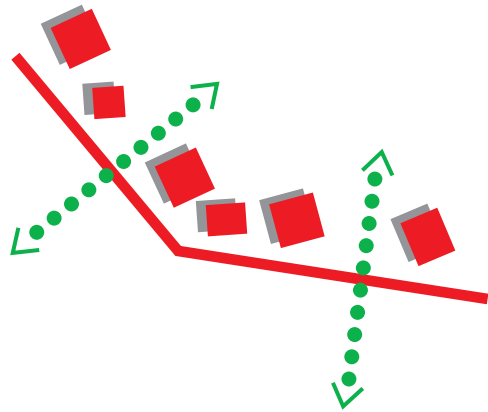

Openheid: De open uiterwaarden maken vergezichten mogelijk.

Landschappelijke beplanting

○ Interactie tussen dorp en landschap

Verweving als interactie tussen dorp en landschap

Hoe de relatie tussen dorp en omgeving is hangt af van de opbouw van de rand, de landschappelijke kenmerken en de mate waarin deze kenmerken zijn opgenomen in de dorpsrand.

- de onderzochte dorpsrand van Wilp vormt een duidelijke relatie met het omliggende landschap.
- kavels volgen de richting van de dijk
- in diepe achtertuinen veel landschappelijke beplanting; houtwallen, hagen, open weidelandjes
- in nieuwere deel hagenstructuren en open weideland

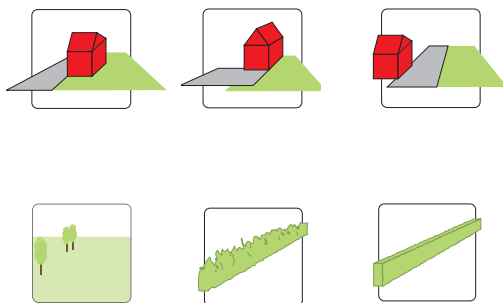
○ Bouwstenen

Kenmerken Bebouwing

- Wisselende positionering van de bebouwing
- Huis met kap

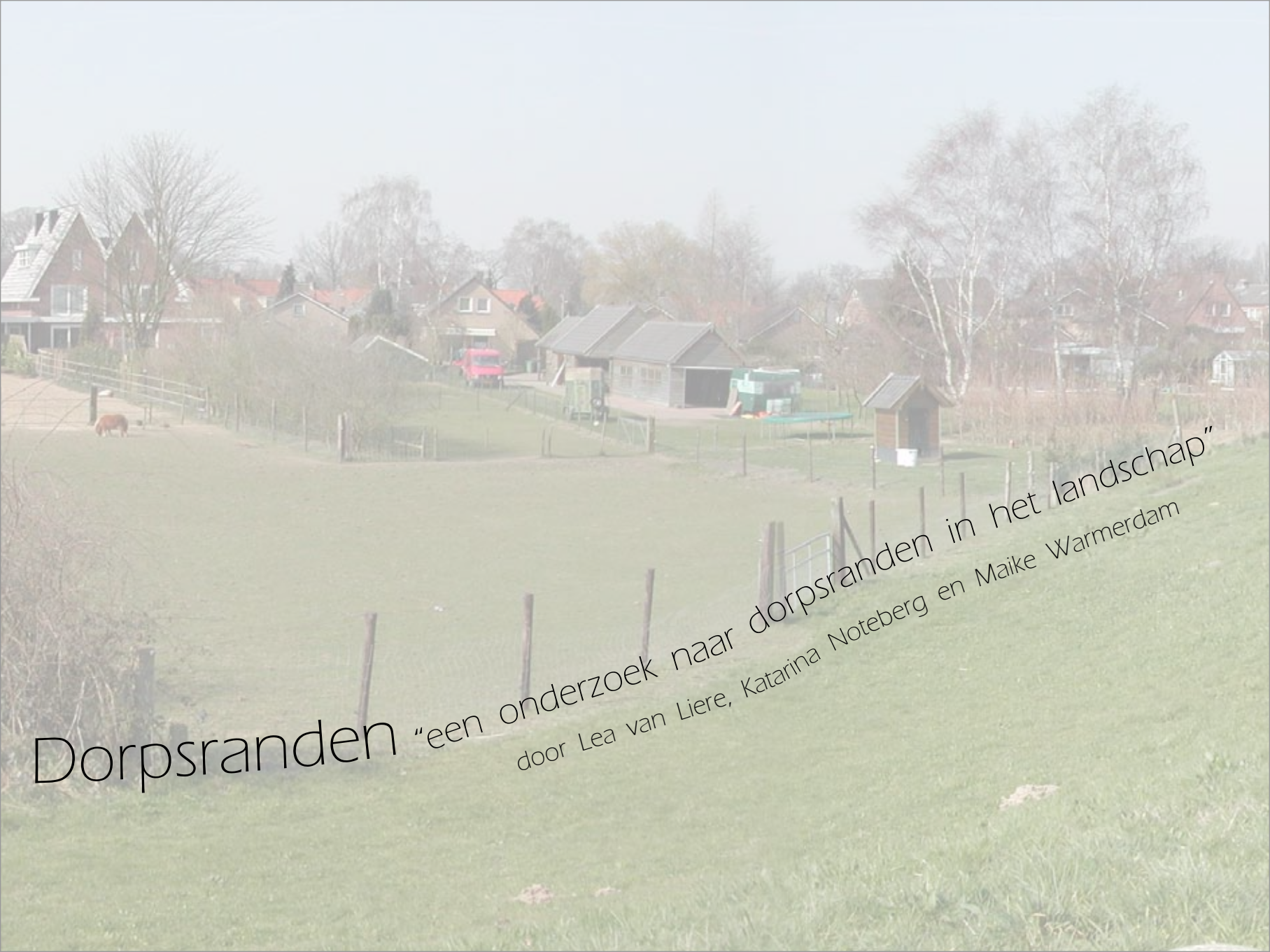
Kenmerken Kavel

- Open ruimtes in de rand
- Houtwallen/Hagenstructuren

Door de wisselende positionering van de bebouwing en de landschappelijke structuren vormt de dorpsrand een gevarieerd en afwisselend beeld, net als het oeverwallenlandschap.

Dorpsranden "een onderzoek naar dorpsranden in het landschap"

door Lea van Liere, Katarina Noteberg en Maïke Warmerdam